CZU: 821.1/2(100).09:378.011.3-051(478)(092)

OMUL ȘI PROFESORUL SERGIU PAVLICENCO: 50 DE ANI DE LITERATURĂ ȘI DEDICAȚIE PROFESIONALĂ

***Tatiana* CIOCOI**
conferențiar universitar, doctor habilitat în filologie,
Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID: 0000-0001-6279-5695

Îmi este cu neputință să încep acest mic discurs omagial despre omul și profesorul Sergiu Pavlicenco fără a evoca o imagine de demult, din trecutul meu studențesc la Facultatea de Filologie, o imagine pe care o port de-a lungul anilor, vie și nealterată de timp, ca pe o amintire despre o lume visată sau doar închipuită, în care ți-a fost dat să trăiești o vreme. Cred că era prin ’87- ’88, când am auzit pentru prima dată vorbindu-se, pe coridoarele încă învăluite de o boare spirituală a Filologiei de atunci, despre prelegerile de literatură universală ale profesorului Pavlicenco. Vorbeau studenții anilor superiori, care ajunseseră cu studiul până la literatura secolului XX, dar și minorii, cei mai răsăriți, mai cu veleități de scriitori ori critici literari, cum se credeau ei pe atunci și cum au devenit, mai târziu, majoritatea dintre ei. Vorbeau cenacliștii, dar și numeroasele găști formate din studenți filologi, jurnaliști, istorici, care-și întregeau formația intelectuală pe la Barul Moldova, ori Fulgușor, trăgând din cafele turcești și discutând lecturi „grele” și de regulă interzise, pe care le schimbau între ei. Utopiile intelectuale făceau parte din spiritul timpului, sau poate numai al generației. Spațioasă și răsunătoare ca un naos, aula nr. 1 de la Filologie era întotdeauna arhiplină, studenții stăteau cocoțați pe pervazuri, sau așezați turcește la podea, căci doritorii veneau de la alte facultăți și de la alte promoții, fiind nevoiți să chiulească de la orele lor de program pentru a-l asculta pe profesorul Pavlicenco. Prelegerile erau un adevărat *anschlag*, nu mai văzusem așa ceva până atunci, dar nici de atunci n-am mai auzit să fi repetat cineva performanța. Apariția profesorului Pavlicenco era diversă, excentrică, părea stranie întrucât totalmente străină de peisajul facultății, nu avea nimic din scrobeala catedrofilă a profesorilor locali și, în același timp, avea toate datele profesorului din imaginația noastră: era cărturar, dinamic, avea retorică și teatralitate, alterna informația serioasă cu mici digresiuni umoristice din viața scriitorilor, povestea despre literatură ca despre o istorie intimă și personală, nu dicta, nu avea conspecte, nu avea notițe, recita din memorie plimbându-se prin sală ca un retor sau filosof în grădina lui Akademos. De la acele prelegeri

cu ușile deschise aflasem noi, *in anticipo*, despre afacerea Dreyfus și nașterea inteligheției franceze, despre literatura de avangardă și grupările moderniste, despre existența lui Joyce, Proust, Sartre și Camus, pe care nu prea aveam de unde-i citi, dar care ne trezeau un soi de neliniște amestecată cu suspiciunea că ceva e putred în Danemarca noastră. Cred că pe atunci și numai datorită întâlnirii cu profesorul *imaginat*, mi-am format închipuirea mea despre cum ar trebui să fie profesorul *adevărat*: un intelectual organic, de o inteligență vie și molipsitoare, care-și împărtășește cunoașterea fără crispare, fără false orgolii, fără suporturi tehnice sau digitale, care prin însăși prezența sa în sală – corp, voce, pasiune, cultură – ar trezi dorința de emulare și pofta de cunoaștere a discipolilor săi.

Nu-mi amintesc să-l fi văzut vreodată îmbrăcat în costumele didactice de culoare gri, asortate cu nelipsitele cravate stacojii: purta blugi cloșați, pulovere din tricot grosier, plete lungi și ochelari cu rame groase. Semăna un pic cu Iosif Brodski, cel din tinerețe, desigur, mai ales din pozele cu pisica în brațe. Cel puțin, așa mi se părea pe atunci, poate pentru că avea ceva din nimbul protestatar al poetului rus, azi aș zice că îmi amintește de José Ortega y Gasset, filosoful ironic și recalcitrant cu papion la gât. În Chișinăul acelor vremuri, profesorul Pavlicenco făcea figură de boem, sau de personaj avangardist, pentru că anume așa ne imaginam noi că ar trebui să arate dadaiștii și futuriștii. Îl puteai vedea pe scena teatrului Luceafărul, făcând o introducere la „Așteptându-l pe Godot", piesa cu care debutaseră proaspeții absolvenți ai școlii Șciukin de la Moscova, care vor fonda, în 1991, teatrul Eugèn Ionesco. Se zvonea, printre gășcari și cenacliști, că organizează acasă „seratele de vineri seara", în genul celebrelor *Les jeudis d'Émile Zola*, așa cum aveau să facă mai târziu, prin anii '90, și cei de la teatrul Eugèn Ionesco, aducând suflarea altei lumi prin părțile noastre. Îl puteai vedea pe scena Uniunii Scriitorilor ținând o prelegere despre Juan Valera. Cred că era prin '88, tocmai își susținuse teza de doctor în filologie cu tema "Juan Valera şi problema tipologiei romanului spaniol din secolul al XIX-lea" la Universitatea "M.V. Lomonosov" din Moscova și nu aveam cum intui, pe atunci, cât de familiar ne va deveni tuturor, la catedră, numele acestui scriitor spaniol, devenit pentru noi un soi de parolă de acces în oaza noastră de universaliști. Îl puteai vedea pe ecranul primei televiziuni private din Republica Moldova, Catalan TV, unde era gazda și animatorul primei emisiuni de literatură universală în format de dialog. Pe semne că era o emisiune cu rating și priză la public, din moment ce mă pomenisem și eu vedetă, după numai o apariție în studio, unde am discutat despre cărțile lui Umberto Eco. Sergiu Pavlicenco nu avea doar alură de universitar „insolit", era monden, era aproape omniprezent în grădina culturii, avea fler, știa câte ceva despre marketingul de imagine, era un postmodern *avant la lettre* și cred că mulți dintre cei care s-au definit mai târziu ca atare – discipoli sau ascultători ocazionali – și-au încolțit sâmburele ironiei, al ludicului și al parodicului la lecțiile lui de literatură. Nu știu în ce măsură corespunde această evocare ambianței savante în care

trebuie să fie omagiată prestanța unui profesor universitar, dar nu puteam omite aceste amintiri legate de perioada formării mele intelectuale, iar ele nu începeau în compoziția niciunei scrieri academice. Pentru mine, întâlnirea cu profesorul Pavlicenco a însemnat întâlnirea cu destinul meu profesional.

Am scris odată, într-o notă informativă pentru istoria Universității de Stat din Moldova, că profesorul Sergiu Pavlicenco a jucat un rol de principe renascentist în evoluția disciplinei și a Catedrei de Literatură Universală. Păstrez această comparație nu numai pentru că o găsesc estetic reușită, dar și pentru că e adevărată. Sergiu Pavlicenco s-a aflat în fruntea Catedrei de Literatură Universală timp de 18 ani, din 1993 până în 2011, perioadă care poate fi numită, pe bună dreptate, „epoca Pavlicenco". Dacă literatura universală ca disciplină și Catedra ca ambianță formativă au supraviețuit haosului tranziției, incertitudinii generale, nesfârșitelor reforme și ajustări de parcurs, peste care s-au suprapus diminuarea prestigiului pedagogic, emigrarea și refluxul masiv din învățământul superior, este, în mare măsură, meritul profesorului Pavlicenco. După 1991, când Republica Moldova își recapătă independența și suveranitatea, iar limba română devine limba de predare în majoritatea instituțiilor de învățământ superior, Catedra s-a pomenit în prag de disoluție din cauza concedierii mai multor specialiști de literatură universală, majoritatea de etnie rusă, care nu au dorit să accepte noile realități. Era nevoie de o admirație aparte față de cultura universală, de o energie și o implicare umană în viața instituțională, pentru a asigura continuitatea disciplinei, atragerea și pregătirea unei noi generații de literați. Ideea, foarte inspirată, de a transfera Catedra de la fosta Facultate de Filologie la fosta Facultate de Limbi Străine, le-a oferit posibilitatea multor tineri și tinere, licențiați în filologia engleză, franceză, germană, spaniolă și italiană, să urmeze o carieră universitară cu o formație specifică, de literați universaliști. De atunci, din '93, s-au scurs trei decenii, un timp suficient pentru o istorie, sublimă și derizorie ca toate istoriile, în care Catedra, extinsă până la 25 de membri, majoritatea cu doctorate în țară sau în străinătate, devenise Departament de Literatură Universală și Comparată, o structură perfect europeană ca formă și conținut, care s-a prăbușit însă, sub presiunea măruntelor interese de contingență, până la statutul fără de statut al unui Centru. O istorie indestructibil legată de destine umane, de oameni concreți, unii deja plecați în eternitate, alții retrași în umbra vârstei, mulți emigrați în alte locuri mai bune, mai prestigioase, sau mai bine plătite, dar rămași legați ombilical de discipolatul literar al profesorului Pavlicenco. Cei care au rezistat tentațiilor, constrângerilor sau angoaselor existențiale, o mână de oameni care cred cu tărie că Europa visurilor noastre e mai întâi de toate o Europă a cărților și a ideilor, și abia mai apoi un spațiu al bunăstării, al huzurului și al chilipirului, și-au făcut din Catedră / Departament / Centru un refugiu, o oază de confort spiritual, un loc al serenității pe care ți-o poate oferi doar o muncă făcută din plăcere și vocație.

Mereu în alertă maximă, mereu la straja disciplinei și a orelor de literatură, mereu pe baricada luptelor pentru supraviețuire, profesorul Pavlicenco își mai pierduse din flerul de altă dată, cum de altfel, și din alura boemă, devenind un manager abil și eficace ca un căpitan de corabie, care a știut să navigheze printre valuri, evitând multe recifuri și prundișuri subacvatice. Au fost ani de extremă tensiune a schimbărilor survenite peste noapte, de torențiale urgențe administrative –elaborări de planuri și programe analitice noi, conform cerințelor Procesului de la Bologna, descrierea tuturor cursurilor și modulelor predate, instituirea unui masterat de literatură universală și comparată, cu toată papetăria de escortă pe care o presupunea, apoi curricula pentru fiecare disciplină, niciodată perfectă, mereu refăcută, etc., etc. –, o adevărată tevatură intelectuală, de care profesorul Pavlicenco ne-a ocrotit părintește, punându-și pe umeri o greutate mai mare decât ar fi fost firesc să o ducă. Și noi chiar așa l-am perceput, ca pe un tată al hoardei de literați, ireductibil la imaginea patriarhului autoritar și punitiv, căci și acest aspect al profesorului Pavlicenco, trebuie s-o spun, era atipic, „deviant", „anomal" atât în raport cu comedia aparențelor sociale, cât și cu cea a egomaniilor și vanităților universitare. În viața noastră de catedrofili pasionali, profesorul Pavlicenco diriguia cu un statornic simț al datoriei, cu ideile și realizarea lor, cu substanța intelectuală și procedura funcțională, știam întotdeauna că va găsi poteca potrivită și că nu e nevoie decât să-l urmăm, dar și cu o anumită dispoziție spre hedonism, spre partea petrecăreață și festivă a existenței, care ne-a apropiat omenește și profesional mai mult decât și-ar fi imaginat vreodată actualii specialiști în resurse umane. Sarmalele profesorului Pavlicenco ar merita un capitol de istorie literară aparte, sau măcar o patentă gastronomică națională, așa cum au făcut nemții cu sparanghelul lui Goethe, sau elvețienii cu borșul lui Turgheniev. Vorba lui Lion Feuchtwanger, dacă nu greșesc, căci între timp a devenit o zicală populară: un om talentat e talentat în toate. Îmi aduc aminte că de un 8 martie sărbătorit la Catedră, profesorul Pavlicenco ne făcuse cadou câte un batic fiecăreia dintre noi, câte eram pe atunci în „haremul" profesoarelor de literatură. Ne îmbrobodise, cum ar veni, la propriu și la figurat, cu un gest contradictoriu de ocrotire paternă de forfota solicitantă a mediului, sau poate de îngrijorare față de prestanța noastră matrimonială, în mod evident concurată de afirmarea profesională, deloc simplă, a femeilor. Întâlnirile noastre la Catedră, cu sarmale și multă-multă muzică spaniolă, pe care profesorul Pavlicenco o cânta cu pasiune și nerv spaniol, trecând de la repertoriul popular la cel revoluționar și de dragoste, erau adevărate festinuri culturale, care ne țineau o vreme la adăpost de frustrările și nemulțumirile cotidianului. Chiar și după demisionarea din funcția de șef de Catedră, îl știam neclintit în spatele nostru, cu toată armurăria prestigiului său academic, cu toată energia și devoțiunea dedicate profesiunii sale de credință, proiectate ca un scut invizibil asupra unui domeniu pe care l-a ctitorit timp de o viață.

Am mai spus-o, cu o altă ocazie și de o manieră mai exactă, care a fost contribuția profesorului Pavlicenco la dezvoltarea științei literare naționale. După ce și-a susținut, în 1998, teza de doctor habilitat cu tema „Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc" la fostul Institut de Istorie și Teorie Literară al Academii de Științe, profesorul Pavlicenco a creat o solidă bază de investigație, cu multiple ramificații și orientări, capabilă să ofere suport de consultanță sau conducere a celor mai diverse lucrări de doctorat și post-doctorat. A avut o intuiție genială în privința concepției despre receptarea unei literaturi străine sau a operei unui scriitor în arealul cultural românesc, care presupune o marjă practic nelimitată de manevră, dar și de originalitate, pentru că rolul și scopul comparatismului literar, și cel al teoriei receptării în particular, este tocmai acela de a cunoaște felul în care se produc schimburile culturale la nivel local. În jurul acestei matrițe tematice și investigaționale s-a organizat școala profesorului Pavlicenco cu mult înaintea apariției școlilor doctorale și într-un sens diferit de cel presupus de actuala instituție doctorală.

Despre școala lui Pavlicenco s-a vorbit în repetate rânduri, dar cu o oarecare timiditate, și poate că ar fi cazul să o spunem acum mai răspicat: sub îndrumarea profesorului Pavlicenco au fost elaborate și susținute 14 teze de doctorat și o teză de doctor habilitat, 6 dintre care au fost solicitate de doctoranzi din România, iar 2 conduse prin cotutelă cu profesori din Franța, alte 7 teze începute și nefinalizate din varii motive, vor fi poate susținute într-un viitor proxim. Statistica nu înseamnă însă niciodată nimic dacă nu e branșată la contextul care o produce. S-ar părea că există profesori cu un palmares mai impresionant, dar nu putem ignora faptul că e vorba despre un domeniu de cercetare – literatura universală – de o întindere incomensurabilă și de o rentabilitate economică extrem de redusă, care presupune un efort intelectual maxim și o retribuție socială (prestigiu, carieră, recompensă materială) minimă. Este deja un miracol că profesorul Pavlicenco a reușit să atragă în orbita preocupărilor sale științifice atât de mulți acoliți, pe care i-a ghidat și i-a încurajat să urmeze o carieră de cercetători. În acest sens, școala lui Pavlicenco ar însemna nu numai discipolatul academic bazat pe o comunitate tematică și metodologică de cercetare, nu numai înțelesul comun al termenului de „școală" ca învățătură, experiență, *savoir faire* deprinse prin ucenicie, dar și o anume dăscălire în sensul erudiției, al culturii universale, al valorilor umaniste și al frumosului general-uman. La școala lui Pavlicenco nu puteau veni cei care nu iubeau literatura, tot așa cum la Academia lui Platon nu-și aveau locul cei care nu iubeau geometria. În alte timpuri și în alte condiții, misiunea diriguitoare a profesorului Pavlicenco ar fi fost, probabil, elogiată și acoperită, dacă nu de bonificări materiale, cel puțin de onoruri publice. Dar nu cred că există ceva mai gratificant decât prețuirea celor care au avut fericirea să-l cunoască și să lucreze cu el, sau decât conștiința lucrului bine făcut, de care poate fi mândru, privindu-și discipolii și realizările lor. Cred că mai ține ceva de școala lui Pavlicenco: l-am admirat cu

o nesfârșită încântare când s-a retras temporar pentru a-și crește nepoatele. Câți bărbați, câți profesori universitari și-au abandonat orgoliile profesionale pentru a fi bunici în toată legea? Eu una nu-l cunosc decât pe profesorul Pavlicenco și mă gândesc că, pe lângă cărți, doctorate și literatură, nimic nu putea fi mai frumos și mai uman decât un profesor alergând cu rochițe și fundițe pe la concerte și televiziuni, unde evoluau micile lui nepoate-artiste.

Cât despre cărțile profesorului Pavlicenco, apărute cu o regularitate uimitoare de-a lungul carierei sale universitare, ar fi meritat demult să fie subiectul unui simpozion științific de amploare. Mă voi referi la ele în treacăt și nu fără o notă de amărăciune. Sergiu Pavlicenco a scris și a publicat mult: peste o sută cincizeci de lucrări, studii și articole, dintre care 22 de lucrări științifice de sinteză, monografii și manuale. De la „Ca două gemene surori" (1990), „Receptarea literaturii spaniole în spațiul cultural românesc" (1994-1996), „Tentația Spaniei. Valori hispanice în receptarea românească" (1999) și până la „Receptare și confluențe. Studii de literatură universală și comparată" (1999), „Tranziția în literatură. Studiu micromonografic" (2001), „Tranziția în literatură și postmodernismul" (2002), sau cele mai recente, „Varia italica" (2022) și „Varia hispanica" (2022), sunt toate cărți de o incontestabilă valoare analitică și culturală, de care nu se pot mândri prea mulți în mica noastră lume intelectuală. Din modestie, sau poate dintr-o atitudine principială, profesorul Pavlicenco nu și-a promovat cărțile, iar forurile decizionale din țară nu s-au grăbit să le aprecieze, sau măcar să le observe printre duzinele de tipărituri scoase pe bandă rulantă și propulsate în vârful clasificărilor valorice. Încă nu avem o veritabilă cultură a cărții, în care critica literară universitară și cartea didactică ar avea nișa lor bine definită, propriile canale de difuzare și propriile instanțe hotărâtoare în privința clasamentelor și a premiilor. „Manualul de literatură universală pentru licee. Clasele X, XI, XII cu profil umanistic (2006, 2009)" este primul manual de acest fel editat în Republica Moldova și cu siguranță cel mai bun până în prezent, cum de altfel și „Caietele de studiu la istoria literaturii universale (Antichitatea și Evul Mediu; Epoca Renașterii; Secolele XVII și XVIII)", dotate cu exerciții creative și de verificare a materiei studiate, sunt cărți făcute pentru a dura în timp, prin reeditare, dar contingența, graba și schimbările înnebunitoare ale vremurilor noastre trec cu tăvălugul și peste oameni, și peste eforturile lor. Viața și destinul cărților, oricare ar fi acesta, fericit sau ingrat, depind întru totul de oamenii care le citesc și e de datoria noastră să le repunem la locul cuvenit.

Am urmărit cu mare bucurie revenirea profesorului Pavlicenco în deplina lui forță creativă, în inepuizabila exuberanță a talentului său de orator public, de bard, declamator, cântăreț, dansator de flamenco, interpret de romanțe și romancero, de folclor spaniol și folclor urban românesc, de profesor care poate ține prelegeri publice oricând și oriunde, ținând ascultătorii cu sufletul la gură prin felul lui de a povesti lucruri importante și grave cu pasiune, umor, o plăcere nedi-

simulată și tocmai de aceea, molipsitoare. Câte un eveniment în fiecare lună – la Facultate, la Muzeul Național al Literaturii Române, la Biblioteca Națională, la Salonul de Carte Bookfest, La Filarmonică, Liceu, lecții publice, lecții – concert, discuții literare, lansări de carte etc. –, așa a dorit profesorul Pavlicenco să-și sărbătorească, în felul său unic și irepetabil, ca nimeni altul, cei 50 de ani de activitate profesorală și științifică la Universitatea de Stat din Moldova. Mereu tânăr și ferice, așa cum l-am cunoscut eu acum trei decenii și cum a rămas până în prezent, faimosul și admirabilul profesor Pavlicenco!

La mulți ani fericiți, dragă profesor! Să vă știm cu brațul ferm și lancea ascuțită încă multă vreme înainte, căci mori de vânt mai sunt câtă frunză și iarbă în jurul nostru, iar nouă ne plac hidalgii, pentru că lumea ar fi tristă și pustie fără ei!